

Medierna skapar hjälten

Välj en idrott som är populär i Sverige. Vinn i ett stort mästerskap i direktsänd tv. Lägg ovanpå det en dramaturgiskt intressant berättelse så har du formeln för att bli en svensk sporthjälte. Men om medierna tappar intresset blir berömmelsen kortvarig.

John Hellström
Doktorand
Gymnastik- och idrottshögskolan

SEGLAREN FREDRIK LÖÖF vann tillsammans med gästen Max Salminen Sveriges enda guldmedalj i OS i London 2012. Guldmedaljen krönte en lång karriär kantad av OS- och VM-medaljer och befäste Fredrik Lööfs position som en av Sveriges främsta seglare och olympier genom tiderna. Ändå var det inte han, utan triathlonatleten Lisa Nordén, som hyllades som den svenska sportens stora stjärnskott i massmedierna. Hennes silver i OS och guld i världscupen senare samma sommar gav henne både bragdmedaljen och Jerringpriset, och på Idrottsgalan fick hon pris både för årets kvinnliga idrottare och för årets prestation. Fredrik Lööf tillsammans med Max Salminen fick priset för årets lag vid samma tillställning.

Värdera prestationer

Utan att på något sätt förringa Lisa Nordéns prestationer väcker hyllningarna av henne frågan om hur olika sportprestationer värderas i förhållande till varandra. Frågan är knappast ny, utnämningar som bragdguldet, Jerringpriset och priserna på Idrottsgalan har väckt många heta diskussioner genom åren. År 1980 vägrade Thomas Wassberg ta emot bragdmedaljen som han fått för sin seger på 15 kilometer i OS i Lake Placid i protest mot att längdskidåkaren Sven-Åke Lundbäck inte fått samma pris två år tidigare. År 2003 ifrågasattes juryns beslut att inte ens nominera golfaren Annika Sörenstam till något av priserna på Idrottsgalan samma år.

Syftet med denna artikel är att problematisera massmediernas värdering av sportens prestationer. Åtskilliga studier

har visat att sporthjältar skapas i medierna och att medieberättelserna om olika sporthjältar reproducerar dominerande föreställningar om nationell identitet, kön, klass, etnicitet (1-3). Frågan om sporthjältens prestationer har däremot inte diskuterats på samma sätt. Jag menar att det finns en förenklad föreställning om att betydelsen av en sportslig prestation bestäms av ett meritssystem som säger att ett OS-guld är värt mer än ett VM-guld, ett VM-guld är värt mer än ett EM-guld och så vidare. I själva verket finns övertygande bevis för att så inte är fallet. Exemplet Lisa Nordén och Fredrik Lööf är ett utmärkt exempel. I mitt pågående avhandlingsprojekt om svenska massmediers konstruktion av sporthjältar har jag identifierat fyra faktorer som i olika grad påverkar massmediernas värdering av olika sportprestationer. Men innan jag går in på dem behöver jag kortfattat redogöra för sporthjältens funktion i det moderna och postmoderna samhället.

Symbol och produkt

Något förenklat kan man säga att den moderna sporthjälten har två olika sociala funktioner. I en mening är sporthjälten en symbol för kulturella ideal och värderingar. Sporthjältar har som få andra hjälter fått rollen som moraliska förebilder och nationella symboler i det moderna västerländska samhället. Men samtidigt som sport behandlas som en nationell angelägenhet så är den moderna sporten en kommersiell underhållningsindustri i global skala. I detta sammanhang har sporthjältarna helt andra funktioner. Lite cyniskt skulle man kunna säga att sport-

hjältar skapas i massmedierna för att underhålla och – i förlängningen – stimulera konsumtionen av varor och tjänster (4).

Sporthjälten kan alltså beskrivas både som en kulturell symbol och som en kommersiell produkt och relationen mellan dessa båda funktioner är som jag ser det en central aspekt av konstruktionen av moderna sporthjältar. Å ena sidan är sporthjältens kommersiella värde beroende av dess kulturella värde. De företag som sponsrar enskilda sporthjältar gör det för att öka det symboliska värdet av sina egna varumärken (3.5). Å andra sidan är sporthjältens symboliska värde beroende av dess kommersiella värde. En förutsättning för sportens status som nationell angelägenhet är att den kontinuerligt iscensätts i form av internationella sportevenemang. Men utan marknadens sponsorer skulle det inte vara möjligt att arrangera sådana sportevenemang och då skulle den kulturella betydelsen av sportens prestationer minska drastiskt.

Med sporthjältens dubbla funktioner som teoretisk utgångspunkt blir det också tydligare vilka drivkrafter som ligger bakom värderingen av olika sportprestationer. Jag kommer att argumentera för att massmediernas värdering av olika sportprestationer påverkas av fyra olika faktorer: sportens meritsystem, upplevd nationell betydelse, händelsens dramaturgiska karaktär samt publikens delaktighet. Diskussionen baseras på resultat som framkommit av mina analyser av fem svenska sporthjältar från 1920-talet fram till i dag: Harry Persson (boxare, hjälte och mediestjärna på 1920-talet), Ingemar Johansson, Björn Borg och Ingemar Stenmark samt Carolina Klüft.

Fyra vägar till hjältestatus

Till att börja med kan vi konstatera att sporten har ett eget meritsystem som anger vilka tävlingar och mästerskap som är mest värda inom varje enskild sportgren. Tävlingsporten är organiserad som en pyramid, där toppen utgörs av en final eller avgörande match. Vilken final eller match det rör sig om är ofta en fråga om tradition och konvention och i de allra flesta fall råder konsensus kring vilken match i varje sportgren som är toppen på

pyramiden. I boxning är det världsmästerskapet. I tennis är det Wimbledonfinalen. I utförsäknings och friidrott är det de olympiska spelen och så vidare.

Nationell betydelse

En andra faktor som starkt påverkat de svenska mediernas värdering av olika prestationer har varit deras upplevda värde för Sverige som nation. Sport är en viktig arena för skapandet av nationell identitet eftersom den är uppbyggd som en kamp mellan nationer, där de aktiva deltar som representanter för sina respektive länder (5-8). Värdet av en sportslig prestation kan därför sägas stå i relation till den internationella prestige prestationen anses ge. Kort sagt: ju större arena, desto större seger. Det innebär att det för Ingemar Stenmark ansågs viktigare att

Lisa Nordén hyllades som en drottning på Idrottsgalan i januari. Årets prestation, årets kvinnliga idrottare och vinnare av Jerringpriset. Foto: Marcus Ericsson Bildbyrå

vinna guld i VM och OS än att vinna den totala världscupen – trots att världscupen kanske var ett bättre mått på Stenmarks överlägsenhet. På samma sätt värderades Borgs segrar i Wimbledon högre än några andra eftersom Wimbledon är den tennisturnering som har högst internationell status.

Internationell prestige är inte det enda som bidrar till känslan av nationell betydelse. Studier av sporthjältar visar att de oftast kommer från sporter med stark lokal tradition. Amerikanska sporthjältar hämtas således från de amerikanska nationalsporterna baseball, amerikansk fotboll och basket. I England har det främst varit fotboll, rugby och cricket som producerat nationella hjältar och i de nordiska har prestationer i vintersporter som skidåkning och ishockey värderats särskilt högt, trots att de egentligen inte ger så stor internationell uppmärksamhet.

Sportsligt meritvärde och upplevd nationell betydelse räcker långt som förklaring av hur medierna värderar olika sportprestationer. Inte minst förklarar de varför svenska sportutövare måste prestera på internationell nivå för att bli hjältar. Däremot förklarar de inte varför samma eller likvärdiga prestationer utförda av samma person ändå värderas olika. En tredje faktor som påverkar värdet av en sportprestation är därför hur den utförs, dess dramaturgiska egenskaper. Inom medieforskningen brukar man säga att medierna förmedlar nyheter i form av berättelser (9). Det är särskilt påtagligt inom sportjournalistiken, som karaktäriseras av sina hjälteberättelser (10). Medieberättelser skapas när journalister gör urval, vinklar, kategoriserar och värderar de händelser som de rapporterar om. Enskilda händelser i en idrottares karriär knyts ihop i en händelseutveckling som leder från en början till ett dramatiskt slut. Detta slut motsvarar karriärens höjdpunkt: den stora segern! Efter denna höjdpunkt trappas berättelsen ner. Hjälten placeras som ett kollektivt minne i ett nationellt hjältegalleri.

Berättelsens dramaturgi

Denna idealberättelse utgör en viktig referensram för mediernas representation av sporthjältar. Så fort en ny sportstjärna slår igenom börjar experterna spekulera i

en tänkbar utveckling. Dessa spekulationer omvandlas med tiden från vaga förhoppningar till uttalade förväntningar. Sporthjältens förmåga att leva upp till dessa förväntningar har stor betydelse för hur hans eller hennes prestationer värderas. Problemet är att få verkliga sportkarriärer lever upp till de förväntningar som massmedierna formulerat. Vi kan tala om fyra scenarier. Det första och vanligaste är att hjälten inte når de förväntade resultaten. Följden är att de prestationer som han eller hon faktiskt utför värderas lägre än om de skulle ha gjort om förväntningarna varit lägre. Det andra är det ideala scenariot där hjälten efter lång strävan når förväntningarna. I mina undersökningar gynnades värderingen av Ingemar Johanssons VM-seger och Stenmarks OS-guld 1980 av att de fungerade som naturliga höjdpunkter på deras respektive berättelser.

Det tredje scenariot inträffar då hjälten överträffar förväntningarna. Björn Borg och Carolina Klüft är exempel på sporthjältar som levde upp till förväntningarna tidigt i karriären och sedan fortsatte att vinna stora segrar. Deras karriärer kännetecknades snarare av cyklisk upprepning än av en långdragen strävan efter ett hägrande höjdpunkt. Problemet för medierna var att hjälteberättelsens narrativa form kräver att det finns ett mål att sträva mot för att segrarna inte ska uppfattas som meningslösa. I Borgs fall lyckades medierna hålla liv i berättelsen genom att löpande formulera nya målsättningar. I Klüfts fall är det tydligt att segrarna i första halvan av karriären gjorde att värdet av senare segrar inte värderades lika högt. Trots att hon gjorde sin resultatmässigt bästa tävling i VM 2007, hon nådde då sin högsta poäng i karriären och satte dessutom nytt europarekord i sjukamp, fick den segern minst uppmärksamhet i sportmedierna.

Medieupplevelsen är allt

Den fjärde och i forskningen mest förbisedd faktorn är mediernas förmåga att skapa nationell gemenskap kring en hjältes prestation. Det kollektiva minnet av hjältar är ofta knutet till avgörande händelser i hjältens karriär och därför är det ofta dessa som värderas högst. Men individens minne av en sporthändelse är i första hand minnet av den egna medieupplevelsen av

den aktuella händelsen. Ju fler som delar denna upplevelse, desto större betydelse ges den. Mina analyser visar att prestationer som utfördes inför en nationell mediepublik regelmässigt värderades högre än prestationer inför en mindre mediepublik. Exempelvis var upplevelsen av Stenmark starkt kopplat till tv-sändningarna av hans tävlingar och det finns ett tydligt samband mellan direktsändningar i tv och värderingen av olika tävlingar. Stenmark vann sin första totalseger i världscupen år 1976. Segern säkrade han vid tävlingar i Nordamerika som inte sändes direkt i svensk tv. Året efter vann han totalsegern igen, men då säkrades segern i samband tävlingarna i Åre inför tiotusentals svenska åskådare på plats och miljoner tv-tittare. I pressen betraktades segern som Stenmarks dittills största triumf i karriären.

Detta visar hur publikens upplevelse av sport i grund och botten är en medieupplevelse. Minnet av stora sporthändelser är

”Ingemar Stenmark är sannolikt mer förknippad med de mediefester han gav upphov till än med någon särskild tävling.”

till stor del förknippade med de sporthjältar som utförde dem, men det som ger dem djupare kulturell betydelse är den känsla av gemenskap som skapas när de vinner – och då spelar det ingen roll om hjälten heter Ingemar Johansson, Björn Borg eller något annat. De personer som blir hjältar är mindre viktiga än de mediefester som de bidrar till att skapa. Ingemar Stenmark är sannolikt mer förknippad med de mediefester han gav upphov till än med någon särskild tävling.

Om vi då applicerar dessa fyra faktorer: sportens meritssystem, nationell betydelse, dramaturgiska egenskaper och nationell gemenskap på fallet Lisa Nordén och Fredrik Lööf kan vi snabbt konstatera att båda tog medalj i de mest prestigefyllda tävlingar som finns i respektive sport. Lööf vann i OS, Nordén tog silver i OS och vann VM. Dessutom var deras prestatio-

ner närmast perfekta i sin dramaturgi. Båda vann sina efterlängttade OS-medaljer efter många års strävan med stora framgångar. Däremot passar varken segling eller triathlon in i bilden av sporter med hög nationell status. Trots att Sverige varit en framträdande seglarnation under lång tid har sporten aldrig blivit en betydande mediesport. Triathlon är en relativt ny olympisk gren (introducerades i Sydney 2000) utan starka svenska traditioner.

Hur länge lever en hjälte?

Den avgörande skillnaden mellan Fredrik Lööfs och Lisa Nordéns prestationer är hur de representeras i massmedierna. Att segling inte är en stor mediesport kan delvis förklaras med att det är svårt att följa segling på tv. Det är egentligen bara vid rundningarna som man som åskådare får en uppfattning om hur båtarna ligger till. I triathlon däremot råder det aldrig några tvivel om vem som leder. Nordén tog sitt silver efter en dramatisk upplöppstrid som avgjordes med hjälp av målfoto. Senare samma sommar vann hon dessutom en viktig delseger i världscupen i en stadstävling i centrala Stockholm, i direktsändning i tv och inför mängder av åskådare på gatorna.

Nordéns genomslag i massmedierna verkar alltså ha haft betydelse för hennes hjältestatus. Den enskilt viktigaste förklaringen är att medierna lyckades skapa en upplevelse av nationell gemenskap kring hennes prestationer. Det folkliga engagemanget för henne är en direkt följd av mediernas bevakning av hennes tävlingar. Att de dessutom blev spännande och i flera fall slutade med succé bidrog med de ingredienser som behövs för att omvandla en enskild idrottares prestationer till nationella angelägenheter. Priserna i slutet av säsongen kan dels ses som en bekräftelse på Lisa Nordéns fantastiska framgångar under året, men också som ett exempel på mediernas behov av att hålla underhållningsindustrin igång genom att ständigt skapa nya hjältar. Framtiden får utvisa om Nordéns tid som svensk sporthjälte blir lång eller kort. Helt klart är att det till stor del är beroende av mediernas fortsatta intresse för henne.

Referenser

1. Trujillo, Nick, *The meaning of Nolan Ryan*. 1994.
2. Holt, R. mfl. *European heroes: myth, identity, sport*. 1996.
3. Smart, B. *The sport star – modern sport and the cultural economy of sporting celebrity*. 2005.
4. Nicholson, M. *Sport and the media: managing the nexus*, Elsevier, Oxford. 2007.
5. Brookes, R. *Representing sport*. 2002.
6. Smart, B. *The sport star – modern sport and the cultural economy of sporting celebrity*. 2005.
7. Ehn, B. mfl. *Försvenskningen av Sverige*. 1993.
8. Bairner, A. *Sport, Nationalism, and Globalization*. 2001.
9. Fulton, H. mfl. *Narrative and media*. 2005.
10. Whannel, G. *Media sport stars – masculinities and moralities*. 2002.

Kontakt

john.hellstrom@gih.se